

मा.सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि.५ मे,२०२१ च्या  
न्याय निर्णयाची अंमलबजावणी...  
ईएसबीसी प्रवर्गातील उमेदवारांच्या  
नियुक्त्यांबाबत.

महाराष्ट्र शासन  
सामान्य प्रशासन विभाग  
शासन निर्णय क्रमांक :- बीसीसी-२०२१/प्र.क्र. ३८४/१६-ब,  
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा रोड,  
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.  
दिनांक :-५ जुलै,२०२१.

वाचा :-

१) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गाकरिता (राज्यातील शैक्षणिक संस्थांमधील जागांच्या प्रवेशाचे आणि राज्याच्या नियंत्रणाखालील लोकसेवांमधील नियुक्त्यांचे किंवा पदांचे) आरक्षण अध्यादेश २०१४ (सन २०१४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्र.१३)

२) मा.उच्च न्यायालय,मुंबई यांचे रिट पिटिशन क्र.२०५३/२०१४ व इतर याचिका यावरील आदेश दि.१४.११.२०१४

३) शासन निर्णय,सामान्य प्रशासन विभाग,क्र.बीसीसी२०१३/प्र.क्र.३५४/भाग-२/२०१३/१६-ब ,दि.२१.२.२०१५

४) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गाकरिता (राज्यातील शैक्षणिक संस्थांमधील जागांच्या प्रवेशाचे आणि राज्याच्या नियंत्रणाखालील लोकसेवांमधील नियुक्त्यांचे किंवा पदांचे) आरक्षण अधिनियम, २०१४, (महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १/२०१५)

५) मा.उच्च न्यायालय,मुंबई यांचे रिट पिटिशन क्र.३१५१/२०१४ व इतर याचिका यावरील आदेश दि.७.४.२०१५

६) शासन शुद्धिपत्रक,सामान्य प्रशासन विभाग, .बीसीसी२०१३/प्र.क्र.३५४/भाग-२/२०१३/१६-ब ,दि.२.१२.२०१५

७) महाराष्ट्र राज्यातील सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागास (एसईबीसी) वर्गाकरिता (राज्यातील शैक्षणिक संस्थांमधील प्रवेशाकरिता जागांचे आणि राज्याच्या नियंत्रणाखालील लोकसेवांमधील नियुक्त्यांचे किंवा पदांचे) आरक्षण अधिनियम २०१८ (सन २०१८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र. ६२) व आरक्षण (सुधारणा) अधिनियम,२०१९(सन २०१९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र.७)

८) मा.उच्च न्यायालय,मुंबई यांचे जनहित याचिका क्र. १७५/२०१८ वरील न्याय निर्णय दि.२७.६.२०१९

९) शासन निर्णय,सामान्य प्रशासन विभाग,क्र.बीसीसी२०१३/प्र.क्र.३५४(अ)/१६-ब, दि.११.७.२०१९

१०) मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे विशेष अनुमती याचिका क्र.१५७३७/२०१९ वरील चे अंतरिम आदेश दि.१२.७.२०१९

११) मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे सिंहिल अपिल क्र.३१२३/२०२० वरील अंतरिम आदेश दि.१.९.२०२०

१२) मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे सिंहिल अपिल क्र.३१२३/२०२० वरील अंतिम आदेश दि.५.५.२०२१

#### प्रस्तावना-

राज्य शासनाने संदर्भ क्र. १ येथील आरक्षण अध्यादेश २०१४ अन्वये “शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास प्रवर्ग” निर्माण केला होता. सदर अध्यादेशातील कलम ४ (१) नुसार या प्रवर्गास सरळसेवेच्या पदभरतीमध्ये १६ टक्के आरक्षण विहित करण्यात आले होते. या अध्यादेशाविरोधात श्री. संजित शुक्ला व इतर यांनी मा. उच्च न्यायालय, मुंबई येथे रिट याचिका क्र.२०५३/२०१४ व इतर याचिका दाखल केल्या होत्या. या याचिकांवर मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी संदर्भ क्र.२ येथील दि. १४.११.२०१४ च्या आदेशान्वये दिलेल्या अंतरिम स्थगिती आदेशास अनुसरून, संदर्भ क्र.३ येथील दिनांक २१.२.२०१५ च्या शासन निर्णयान्वये शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गाकरिता आरक्षणाच्या तरतुदीनुसार सरळसेवा भरतीसाठी व शैक्षणिक संस्थामधील प्रवेशाकरिता मा. उच्च न्यायालयाच्या अंतरिम आदेशानुसार करावयाच्या कार्यवाहीसंदर्भात सविस्तर सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या होत्या.

२. संदर्भ क्र.१ येथील अध्यादेशाचे कायद्यात रूपांतर होऊन संदर्भ क्र.४ येथील आरक्षण अधिनियम, २०१४ अस्तित्वात आला. सदर अधिनियमास याचिकाकर्त्यांनी रिट याचिका क्रमांक ३१५१/२०१४ अन्वये आव्हान केले होते. या प्रकरणी मा. उच्च न्यायालयाच्या संदर्भ क्र.५ येथील दिनांक ७.४.२०१५ रोजीच्या आदेशानुसार संदर्भ क्र.४ येथील महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १/२०१५ या अधिनियमास स्थगिती देण्यात आली व मा. उच्च न्यायालयाने दिलेले आदेश विचारात घेता, संदर्भ क्र.३ येथील दिनांक २१.२.२०१५ च्या आदेशात सुधारणा करून शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गाकरिता आरक्षणाच्या तरतुदीनुसार सरळसेवा भरतीसाठी व शैक्षणिक संस्थामधील प्रवेशांसदर्भात संदर्भ क्र.६ येथील दि.२/१२/२०१५ च्या शासन शुद्धिपत्रकान्वये खालीलप्रमाणे सुधारित आदेश निर्गमित करण्यात आले होते -

अ) शासकीय व निमशासकीय सेवेतील रिक्त पदांसाठी दि.१४.११.२०१४ पूर्वी, शैक्षणिक व सामाजिकदृष्ट्या मागास प्रवर्गासाठी असलेल्या आरक्षणासह जाहिरात दिली असल्यास, अशा पदांवर मा. उच्च न्यायालयाचा अंतिम निर्णय होईपर्यंत खुल्या प्रवर्गातील, गुणवत्तेनुसार पात्र उमेदवारांमधून तात्पुरत्या स्वरूपात जास्तीत जास्त ११ महिन्यांच्या कालावधीसाठी किंवा सदर न्यायालयीन प्रकरणाचा अंतिम निर्णय, यापैकी जे अगोदर घडेल त्या कालावधीकरिता, तदर्थ स्वरूपात नेमणुका करण्यात याव्यात.

ब) उपरोक्त नेमणूका या मा. उच्च न्यायालय, मुंबई येथे दाखल झालेल्या रिट याचिका क्र.३१५१/२०१४ श्री.संजीत शुक्ला विरुद्ध महाराष्ट्र शासन व इतर संलग्न याचिका या प्रकरणी होणा-या अंतिम निर्णयाच्या अधिन राहून करण्यात येतील, ही बाब संबंधितांच्या नियुक्ती आदेशात स्पष्टपणे नमूद करण्यात यावी.

३. मा. उच्च न्यायालयाचा अंतिम निर्णय होईपर्यंत खुल्या प्रवर्गातील, गुणवत्तेनुसार पात्र उमेदवारांमधून तात्पुरत्या स्वरूपात जास्तीत जास्त ११ महिन्यांच्या कालावधीसाठी देण्यात आलेल्या नियुक्त्यांना मा. उच्च न्यायालयाने वेळोवेळी दिलेल्या अंतरिम आदेशानुसार मुदतवाढ देण्यात आली आहे.

४. संदर्भ क्र. ७ येथील आरक्षण अधिनियम २०१८ अन्वये “सामाजिक आणि शैक्षणिक मागास वर्ग” (एसईबीसी) निर्माण करण्यात आला. सदर अधिनियमातील कलम ४ (१) (ख) नुसार सामाजिक आणि शैक्षणिक मागास वर्गासाठी १६ टक्के आरक्षण देण्यात आले आहे. सदर अधिनियमातील कलम १८(१) अनुसार संदर्भ क्र. ४ येथील आरक्षण अधिनियम निरसित करण्यात आला. तसेच कलम १८(२) (एक) अनुसार संदर्भ क्र. ४ येथील निरसित करण्यात आलेल्या अधिनियमान्वये काढण्यात आलेले कोणतेही नियम, अधिसूचना, आदेश, परिपत्रक किंवा निदेश यांसह करण्यात आलेली किंवा करण्याचे अभिप्रेत असलेली कोणतीही गोष्ट किंवा कार्यवाही किंवा कलम १८(२) (दोन) अनुसार अशा प्रकारे निरसित करण्यात आलेल्या अधिनियमान्वये केलेली कोणतीही नियुक्ती, सुरु केलेली कोणतीही निवड प्रक्रिया, कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेत घेतलेला प्रवेश, उपर्जित केलेला किंवा घेतलेला कोणताही हक्क, विशेष हक्क आबंधन किंवा संपादित दायित्व, यांस बाधा न येता ते पुढे चालू राहणार आहे किंवा त्याची अंमलबजावणी सुरु राहिल, अशी तरतूद करण्यात आली.

५. संदर्भ क्र. ७ येथील आरक्षण अधिनियम २०१८ या अधिनियमास जनहित याचिका क्रमांक १७५/२०१८ आणि इतर संबंधित प्रकरणे यांमध्ये, सदर अधिनियमाच्या विधिग्राह्यतेला मा.मुंबई उच्च न्यायालयामध्ये आव्हान देण्यात आले होते. मा.उच्च न्यायालयाने संदर्भ क्र.८ येथील दिनांक २७ जून २०१९ रोजी उक्त प्रकरणातील न्यायनिर्णयाद्वारे सदर अधिनियमाची विधिग्राह्यता कायम ठेवण्यात आली आहे.

६. संदर्भ क्र.७ येथील आरक्षण अधिनियम २०१८ वैध ठरविल्याने ईएसबीसी आरक्षण अध्यादेश, २०१४ या अध्यादेशानुसार दि.०९.०७.२०१४ ते दि.१४.११.२०१४ या कालावधीत ईएसबीसी आरक्षणासह जाहिरात देवून निवडप्रक्रिया राबविण्यात आलेली असेल अथवा सुरु केली असेल व त्यानुसार नियुक्त्या देण्याची कार्यवाही पूर्ण केली असेल किंवा प्रलंबित असेल, अशा सर्व प्रकरणांमध्ये सुरु केलेली निवड प्रक्रिया पुर्णत्वास आणावी, मा.उच्च न्यायालयाने वेळोवेळी दिलेल्या आदेशानुसार, मा.उच्च न्यायालयाच्या अंतिम निर्णयास अधिन राहून, ईएसबीसी करीता आरक्षित असलेल्या पदांवर खुल्या प्रवर्गातील उमेदवारांना गुणवत्तेनुसार देण्यात आलेल्या नियुक्त्या संपुष्टात आणाव्यात व त्या पदांवर ईएसबीसी प्रवर्गातील उमेदवारांना निवडसूचीनुसार नियुक्त्या देण्यात याव्यात, असे आदेश संदर्भ क्र.९ येथील दि.११ जुलै,२०१९ च्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित

करण्यात आले होते. तथापि, विशेष अनुमती याचिका क्र. १५७३७/२०१९ (जयश्री लक्ष्मण पाठील विरुद्ध म.शा.व इतर) यामध्ये मा.सर्वोच्च न्यायालयाने संदर्भ क्र. १० येथील दि. १२.७.२०१९ रोजी पारित केलेल्या अंतरिम आदेशान्वये मा.उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी रिट पिटिशन क्र. १७५/२०१८ वर दि. २७.६.२०१९ रोजी दिलेल्या निर्णयाची किंवा प्रश्नाधिन आरक्षणाची अंमलबजावणी पुर्वलक्षी प्रभावाने करता येणार नाही, असे स्पष्ट केले आहे. त्यामुळे संदर्भ क्र. ९ येथील दि. ११ जुलै, २०१९ च्या शासन निर्णयास मा.उच्च न्यायालयाने वेळोवेळी स्थगिती दिल्याने सदर शासन निर्णयाची अंमलबजावणी होऊ शकली नाही.

७. मा.उच्च न्यायालयाच्या दि. २७.६.२०१९ च्या निर्णयाच्या विरोधात मा.सर्वोच्च न्यायालयात विशेष अनुमती याचिका क्र. १५७३७/२०१९ दाखल करण्यात आली. सदर विशेष अनुमती याचिकेत दाखल करण्यात आलेल्या सिव्हिल अपिल क्र. ३१२३/२०२० मध्ये मा.सर्वोच्च न्यायालयाने संदर्भ क्र. ११ येथील दि. ०९.०९.२०२० च्या आदेशान्वये मराठा आरक्षणास स्थगिती देताना पदभरती संदर्भात खालीलप्रमाणे अंतरिम आदेश पारित केले-

© Appointments to public services and posts under the Government shall be made without implementing the reservation as provided in the Act.

८. मा.सर्वोच्च न्यायालयाने मराठा आरक्षण प्रकरणी संदर्भ क्र. १२ येथील दि. ५ मे, २०२१ रोजी दिलेल्या अंतिम आदेशान्वये सामाजिक व शैक्षणिकदृष्ट्या मागासवर्ग (एसईबीसी) आरक्षण अधिनियम, २०१८ अवैध ठरवून मराठा आरक्षण रद्द केले आहे. मा.सर्वोच्च न्यायालयाने एसईबीसी प्रवर्गाचे आरक्षण रद्द करतांना त्यामध्ये खालील बाबी स्पष्ट केल्या आहेत-

(अ) मा.उच्च न्यायालय, मुंबई यांच्या दि. २७.०६.२०१९ च्या निर्णयानंतर मा.सर्वोच्च न्यायालयाने मराठा आरक्षणास दि. ९.९.२०२० रोजी स्थगिती देईपर्यंत SEBC वर्गातून मराठा समाजातील उमेदवारांच्या शासन सेवेमध्ये केलेल्या नियुक्त्या कायम राहतील. तथापि, SEBC वर्गातून शासन सेवेत नियुक्त झालेल्या मराठा समाजाच्या उमेदवारांना SEBC आरक्षणाचे कोणतेही लाभ पुढे अनुज्ञेय राहणार नाहीत.

(ब) दि. ९.९.२०२० च्या स्थगिती आदेशानंतर सामाजिक व शैक्षणिकदृष्ट्या मागास वर्ग आरक्षण अधिनियम, २०१८ अनुसार कुणालाही शासन सेवेत नियुक्त्या देता येणार नाहीत.

उपरोक्त वस्तुस्थिती विचारात घेता संदर्भ क्र. १ येथील महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गाकरिता आरक्षण अध्यादेश, २०१४ अनुसार नियुक्ती करिता शिफारस करण्यात आलेल्या ईएसबीसी प्रवर्गातील उमेदवारांना विविध पदांवर नेमणूका देण्यासंदर्भात निर्णय घेण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती. त्यानुसार शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

## शासन निर्णय :-

मा.सर्वोच्च न्यायालयाने सिंहिल अपिल क्र.३१२३/२०२० मध्ये दि.५ मे, २०२१ रोजी दिलेल्या न्याय निर्णयाची अंमलबजावणी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी-

(१) मा.सर्वोच्च न्यायालयाचा दि.५ मे, २०२१ चा निर्णय विचारात घेता शैक्षणिक आणि सामाजिकदृष्ट्या मागास (ईएसबीसी) प्रवर्गातून दि.१४.११.२०१४ पर्यंत (मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी ईएसबीसी आरक्षणास स्थगिती देईपर्यंत) ज्या उमेदवारांना ईएसबीसी प्रवर्गातून नियुक्त्या देण्यात आल्या असतील त्या कायम करण्यात याव्यात.

(२) मा. उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ७.४.२०१५ रोजीच्या आदेशानुसार शासकीय व निमशासकीय सेवेतील रिक्त पदांसाठी दि.१४.११.२०१४ पूर्वी, शैक्षणिक व सामाजिकदृष्ट्या मागास प्रवर्गासाठी असलेल्या आरक्षणासह जाहिरात दिली असल्यास, अशा पदांवर मा. उच्च न्यायालयाचा अंतिम निर्णय होईपर्यंत खुल्या प्रवर्गातील गुणवत्तेनुसार पात्र उमेदवारांमधून तात्पुरत्या स्वरूपात जास्तीत जास्त ११ महिन्यांच्या कालावधीसाठी किंवा सदर न्यायालयीन प्रकरणाचा अंतिम निर्णय, यापैकी जे अगोदर घडेल त्या कालावधीकरिता, तदर्थ स्वरूपात करण्यात आलेल्या नेमणूका कायम करण्यात याव्यात.

२. मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे दि.१२.०७.२०१९, दि.०९.०९.२०२० व दि.०५.०५.२०२१ चे आदेश विचारात घेता संदर्भ क्र.९ येथील दि.११ जुलै, २०१९ चा शासन निर्णय याद्वारे रद्द करण्यात येत आहे.

३. सदर शासन निर्णय राज्यातील सर्व शासकीय, निमशासकीय कार्यालये, सेवामंडळे, महानगरपालिका, नगरपालिका, शैक्षणिक संस्था, स्थानिक स्वराज्य संस्था, जिल्हा परिषदा, महामंडळे, शासकीय अनुदान प्राप्त संस्था, विद्यापीठे, सहकारी संस्था, शासकीय उपक्रम व शासनाच्या अधिपत्त्याखालील किंवा शासनाने अनुदान दिलेली मंडळे इत्यादींना लागू राहील. याबाबत सर्व प्रशासकीय विभागांनी त्यांच्या अधिनस्त असलेल्या सर्व क्षेत्रिय कार्यालयांना/आस्थापनांना योग्य ते आदेश निर्गमित करावेत.

४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२१०७०५१५४३०९६७०७ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(र.अं.खडसे)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. विरोधीपक्ष नेता, महाराष्ट्र विधानसभा/विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.

२. मा. सर्व सन्माननिय विधानसभा / विधानपरिषद व संसद सदस्य महाराष्ट्र राज्य.
३. मा. राज्यपालांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
४. मा. मुख्यमंत्र्यांचे अपर मुख्य सचिव प्रधान सचिव/सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, (विधान परिषद) विधानभवन, मुंबई.
६. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, (विधान सभा) विधानभवन, मुंबई.
७. शासनाचे सर्व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव.
८. महालेखापाल, लेखा व अनुज्ञेयता, महाराष्ट्र- १. मुंबई
९. महालेखापाल, लेखा व अनुज्ञेयता, महाराष्ट्र- २. नागपूर
१०. महासंचालक माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
११. प्रबंधक, मा. उच्च न्यायालय, मुळ न्याय शाखा, मुंबई, औरंगाबाद, नागपूर.
१२. प्रबंधक मा. उच्च न्यायालय, अपिल शाखा, मुंबई, औरंगाबाद, नागपूर,
१३. प्रबंधक, मा. महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई, औरंगाबाद, नागपूर
१४. प्रबंधक मा. लोक आयुक्त व उप लोक आयुक्त, मुंबई.
१५. सर्व विभागीय आयुक्त/सर्व जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
१६. सर्व जिल्हा परिषदाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
१७. सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई
१८. सर्व मंत्री/राज्यमंत्री याचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१९. मा. मुख्य सचिव यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई
२०. सचिव, राज्य निवडणूक आयोग, मुंबई
२१. सचिव, राज्य माहिती आयोग, मुंबई
२२. सरकारी वकील, उच्च न्यायालय, मुळ शाखा व अपील शाखा, मुंबई, औरंगाबाद, नागपूर,
२३. सरकारी वकील, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई, औरंगाबाद, नागपूर
२४. सर्व महापालिकांचे आयुक्त
२५. सर्व मुख्याधिकारी, नगरपरिषदा/नगरपालिका
२६. विधीमंडळ ग्रंथालय, महाराष्ट्र विधानभवन, मुंबई (१० प्रती)
२७. सर्व महामंडळे, मंडळे आणि सार्वजनिक उपक्रम यांचे व्यवस्थापकीय संचालक
२८. निवड नस्ती/कार्यासन १६-ब.